

สถิติธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๓

คำให้การสมณะทูตพม่า ว่าด้วยประเพณีสงฆ์มณฑลในประเทศพม่า

นายพลตรี พระยาราชเสนาธิบดี ราชองครักษ์

พิมพ์ในงานปลงศพของ คุณกลีบมารดา

กษัตริย์มารดาคุณหญิงวรเชษฐกิตติ

เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๕ นครราชสีมา

ดัตติธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๓

คำให้การสมณะทูตพม่า ว่าด้วยประเพณีสงฆ์มณฑลในประเทศพม่า

นายพลตรี พระยาราชเสนาธิบดี ราชองครักษ์

พิมพ์ในงานปลงศพของคุณกลีบมารดา

กับชนมารดาคุณหญิงวรเดชศักดิ์ดา

เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขห้อง 102

เลข 294.309591
ล 25211

เลขทะเบียน 4.32 ป. 9370

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

หอสมุดสาทร กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

หอสมุดบางนา กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

หอสมุดบางนา กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

หอสมุดสาทร กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

คำนำ

นายพลตรี พระยารัษฎนครบดี (ชั้น สรรพทานนท์) ผู้
บัญชาการกองพลทหารบกที่ ๘ จะทำการปลงศพสนองคุณ กลับ
ผู้มารดาพระยารัษฎนครบดี กับชนมารดาคุณหญิงวรเทศศรีดา
ปราธนาจะพิมพ์หนังสือเป็นของแจกเนื่องในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุป
ทานนั้น . ขอให้กรรมการช่วยเลือกหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ
สำหรับพระนครให้พิมพ์ตามประสงค์ ข้าพเจ้าจึงได้เลือกเรื่องคำให้การ
สมณะทูตพม่า ซึ่งเข้ามาเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ให้พระยารัษฎนครบดี
พิมพ์ และจัดหนังสือเรื่องนี้ไว้ในจำพวกลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ นับเป็น
ภาคที่ ๑๓

เรื่องคำให้การสมณะทูตพม่า เล่าถึงนิยายและประเพณีสังคม
ที่เป็นอยู่ในประเทศพม่า แลเล่าถึงเมืองพม่ายังมีพระเจ้า
แผ่นดินปกครองอยู่ มีการพิธีสงฆ์ในราชประเพณีอย่างใดบ้าง ตลอดจน
จนประเพณีการสอยพระปริยัติธรรม และที่พระเจ้าแผ่นดินทรงอุปการะแก่
พระสงฆ์อย่างใด ๆ บ้าง ผู้ที่เอาใจใส่ในทางความรู้ขนบธรรมเนียมบ้าน
เมือง โดยเฉพาะในประเทศที่มีประเพณีการคล้ายคลึงกับประเทศของ
เรา คงจะพอใจอ่านหนังสือเรื่องนี้ด้วยกันทั้งนั้น ด้วยหนังสือเล่มนี้
สงฆ์มณฑลพม่าอย่างนี้ยังไม่เคยปรากฏในภาษาไทยมาแต่ก่อน
นำเสียดายอยู่แต่หนังสือเรื่องน้อยข้างจะสั้นไป ถ้ายาวกว่านี้ก็ยิ่งดี
ไปอีก แต่เรื่องในต้นฉบับจบเพียงเท่านั้นเอง ก็ต้องพิมพ์เพียงเท่าที่มี

ถึงน้อยน้ากระตาคอย่างนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าบัณฑิตที่ใฝ่สมถะเล่มนี้ไปคง
จะพอใจอ่านและเห็นชอบในการที่พระยาวรเทศคักการุได้พิมพ์หนังสือ
เรื่องน

ข้าพเจ้าขออนุโมทนาคุณบรรณราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งพระยาวรเทศ
คักการุได้บำเพ็ญแลพิมพ์หนังสือเรื่องนให้ปรากฏแพร่หลายเป็นครั้งแรก
เชื่อว่าผู้ที่ได้รับหนังสือเรื่องนไป คงจะอนุโมทนาทั่วหน้าอย่าง
เดียวกัน.

ทำ ณ กรุงเทพมหานคร สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๙ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๔

ครั้นวันที่ ๒๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๓๘ ไปรต ฯ ให้
รับพระพุทธสิริระชาตมาจากเมืองสมุทรปราการโดยทางรถไฟ แลจัด
กระบวนแห่ใหญ่ มีทั้งกระบวนของหลวงแลของเสลยศักดิ์ไปรับที่สถานี
หัวลำโพง แห่พระพุทธสิริระชาตไปประดิษฐานไว้ในพระเจดีย์ทองสำฤทธิ์
ซึ่งไปรต ฯ ให้หล่อขึ้นประดิษฐานไว้ในคูหาพระมหาเจดีย์บนยอดบรม
บรรพต ทิวศระเกษ แล้วมีมหกรรมการฉลองพร้อมด้วยเครื่องมหรศพ
สมโภช ๓ วัน

ครั้นต่อมาพวกพทธศาสนิกชนในนานาประเทศ คือประเทศลังกา
ประเทศพม่า ประเทศญี่ปุ่น แลประเทศไซบีเรีย ต่างแต่งทูตเข้ามาทูล
ขอพระพุทธสิริระชาตไปไว้บูชาในประเทศนั้น ๆ แต่ในทั้นจะกล่าวถึง
เฉพาะทูตพม่า เพราะเหตุที่เกี่ยวแก่เรื่องหนังสือพิมพ์ในสมุดเล่มนี้
แต่พวกเดียว

ทูตพม่าที่เข้ามารับพระพุทธสิริระชาตคราวนั้น มาถึงกรุงเทพ ฯ
เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๒ มีพระภิกษุ ๗ รูป คฤหัสถ์ ๖ นาย
แลพระภิกษุพม่าที่มา ๗ รูปนั้น ได้รับสมมติมาเป็นสมณะทูต ๕ รูป คือ

พระสาครมหาเถร	รูป ๑
พระวินทเถร	รูป ๑
พระเกษรภิกษุ	รูป ๑
พระกุมารภิกษุ	รูป ๑
พระนันทวังสภิกษุ	รูป ๑

เป็นแต่ผู้มากับสมณะทูต ๒ รูป คือพระจันทิมิกิษุ รัฏฐา
อังกฤมาเป็นลำนรูป ๑ พระโสมมิกิษุมาปฏิบัติพระมหาเถรรูป ๑ คฤหิสถ
พม่าที่มาในคณะทูต ๖ นายนั้น คือ

อุเชวรอง มียศเป็นผู้ช่วยข้าหลวงเมืองร่างกุ้ง ๑
อุทากยว มียศเป็นนายอำเภอกิตติมศักดิ์เมืองร่างกุ้ง ๑
โพพชน เลขาธิการของคณะทูต ๑
มองโกลม อุบาสก ๑
มองโกยา อุบาสก ๑
จินโกยาปาน อุบาสก ๑

ได้โปรดฯ ให้รับทูตพม่าเป็นแขกเมือง แลจัดให้พระสงฆ์
พม่าพักอยู่ณวัดมหาธาตุ แล้วโปรดฯ ให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
ทูลออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พระราชทาน
ไตรแพร ย่ามโหมคเทศ แก่พระสงฆ์พม่าทั้ง ๒ รูป แต่พระเถร ๒ รูป
นั้นได้พระราชทานพัตรองบกด้วย ส่วนคฤหิสถได้พระราชทานสิ่งของ
ทั่วกัน แลผู้ที่มียศเป็นกรมการ ๒ นายนั้น ได้พระราชทานเหรียญ
ราชรุจิด้วย

ครั้นถึงวันที่ ๘ มกราคม เป็นวันกำหนดที่ทูตพม่ากับทูตลังกา
จะรับพระพุทธรูปพระศาสดาพร้อมกัน จึงโปรดฯ ให้จัดการพิธีทูลพระเชตุพน
เชิญพระเจดีย์ทองบรรจุพระพุทธรูปพระศาสดา ส่วนที่จะพระราชทานนั้นไป
ประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ ตั้งเครื่องสักการบูชา มีพระสงฆ์สยาม

ทุกนิกาย กับทั้งราชบัณฑิตและอภิสกทั้งหลายไปประชุมเป็นอันมาก
เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นประธานในที่นั้น

ทูตทั้ง ๒ ประเทศ เชิญพระเจดีย์ทองคำประคบบัณฑิตพลอยซึ่งสร้างมา
สำหรับรับพระธาตุไปตั้งในที่ประชุม ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ จึงประกาศกระแสพระบรมราชโองการในท
ประชุม แล้วเชิญพระเจดีย์ทองในนั้นมีฉัตรทองพระพุทธรูป ๓ องค์
มอบแก่ทูตลังกาสำหรับจะไ้ประดิษฐานไว้ในเมืองฉันทียองศ์ ๑ เมือง
อนุราชบุรีองศ์ ๑ เมืองโคลัมโพองศ์ ๑ ตามประสงค์ของชาวลังกา
ส่วนประเทศพม่าก็นักได้รับพระเจดีย์ มีฉัตรทองพระพุทธรูปพระราชทาน
เป็น ๒ องค์ ตามความประสงค์ของพวกพม่าด้วยกัน สำหรับจะไ้ไป
ประดิษฐานไว้ในประเทศพม่าภาคเหนือองศ์ ๑ ไว้ในประเทศพม่าภาค
ใต้องศ์ ๑ ขณะที่มอบพระพุทธรูปแก่ทูตนั้น พระสงฆ์ที่ประชุม
สวดไชยปริต ฝ่ายชาวประโคมก็ประโคมบพาทย์ด้วยพร้อมกัน แล้ว
ทูตทั้ง ๒ ประเทศต่างก็รับพระพุทธรูปไปยังที่พัก

ครั้นวันที่ ๓๐ มกราคม ปรต ๖ ให้ทูตพม่าทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์
ขึ้นไปเฝ้าทูลลาที่พระราชวังบางปะอิน เสด็จออกทรงปฏิสนธิแล้ว
ปรต ๖ ให้นิมนต์พระสงฆ์พม่าเข้าไปฉันเพลที่พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร
เสด็จลงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์พม่าฉันแล้วเจริญพระปริตถวาย
ไชยมงคลแลถวายอนุโมทนา แล้วจึงถวายพระพรลากลับไป

เมื่อสมณะทูตเข้ามาพักอยู่ในกรุงเทพ ฯ ครั้งนั้น ได้เสด็จมาคัมภีร์
 เคยกับพระราชาคณะในประเทศนี้หลายรูป ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างได้ถาม
 สันทนาจนถึงเรื่องศาสนวงศ์แลความเปนอยู่ของสงฆมณฑลทั้ง ๒ ประเทศ
 สมณะทูตพม่าจะได้อรรถาธิบายเรื่องราวที่มารู้ในประเทศนี้ไปอย่างไรบ้าง หา
 ปรากฏไม่ แต่พระราชาคณะในประเทศนี้บางรูปได้อุสาคะตเรื่องราว
 ที่ได้อรรถาธิบายจากสมณะทูตพม่าเรียบเรียงไว้ หนังสือนั้นหอพระสมุด ฯ ได้
 ครอบขี้นมาจากพระธรรมวโรดมวัดเบญจมบพิตรในพ.ศ. ๒๔๖๔ พิจารณา
 เห็นน่าอ่าน ด้วยมีข้อความอธิบายถึงลัทธิธรรมเนียมสงฆมณฑลใน
 ประเทศพม่า ทั้งในสมัยเมื่อยังมีพระเจ้าแผ่นดินปกครอง แลในสมัย
 เมื่อประเทศตกเปนเมืองขึ้นของอังกฤษ มีเรื่องราวที่น่ารู้หลายอย่าง
 กรรณการหอสมุด ฯ จึงได้พิมพ์ไว้ในจำพวกลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ

คำให้การสมณะทูตพม่า

ว่าด้วยเรื่องศาสนา

๑ ได้ถามถึงเรื่องพระพุทธศาสนา ที่ได้นำเข้ามาประดิษฐาน
ในเมืองพม่า เมื่อครั้งราชเท่าไร ให้ชี้แจงตำนานสังเขปของพุทธ
ศาสนาในเมืองพม่า

สมณะทูตพม่าชี้แจงว่าพระโคตมพุทธเจ้า เสด็จเข้าสู่พระปรินิพพาน
แล้ว ประมาณ ๑๕๖๑ ปี พุทธศาสนาจึงได้ประดิษฐานในเมืองพม่า
คักราชวันเดือนจันทรเดือนยังไม่รู้ชัดเจนแน่ที่จะบอกได้ ตำนานพระพุทธ
ศาสนาตามที่ทำได้ดังนี้ ๑ ว่าประมาณพระพุทธศาสนกาลล่วงแล้ว ๒๓๕ ปี
ระหว่างเวลาพระเจ้าอโศกราชราชาในมัธยมประเทศ ได้กระทำสัง
คายนาครั้งที่ ๓ โดยพระอรหันต์มหาโมคคัลลิตตีสเถระเป็นประธาน ด้วย
มีภิกษุที่คลามาก เมื่อทำสังคายนาแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชมีพระราช
ประสงค์จะแผ่พระพุทธศาสนา จึงส่งพระอรหันต์ไปประกาศพระพุทธ
ศาสนายังประเทศทั้ง ๘ อย่างเป็นมิกษณรี พระอรหันต์ห้าพระองค์
รวมทั้งพระชินโสณเถระ แลพระชินโอวารเถระ ได้มายังสุวรรณภูมิ
คือเมืองเตलग^๒ เดือน ๒ ตั้งพระพุทธศาสนาแล้ว ศาสนาจึงได้ชัก

๑ เรื่องตำนานพระพุทธศาสนา ที่สมณะทูตพม่าชี้แจงต่อไปนี้ เห็นได้ว่ากล่าว
ตามเนื้อความในศิลาจารึกถ้ำยาณีของพระเจ้ารามธิบดีปิฎกธร เท่าที่ทรงจำไว้ได้ จารึก
นั้นหอพระสมุดฯ ได้แปลแลพิมพ์แล้ว

๒ เมืองเตलगหมายความว่าเมืองมอญ ในจารึกว่าเมืองสะเทิม ฤๅสุธรรมนคร
ในรามัญประเทศ

นำเข้ามาในรามัญประเทศฤๅสุวรรณภูมิ ในระหว่างรัชกาลของพระเจ้า
 มาณพะพระเจ้าแผ่นดินสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาจึงได้ประดิษฐาน
 รุ่งเรืองอยู่ในรามัญประเทศแต่บัดนั้นมา ต่อมาเมื่อพุทธศาสนกาลประมาณ
 ๑๓๒๖ ปี มีพระอรหันต์องค์หนึ่งโดยนามว่าชินอรหันต์ได้เสด็จมาสู่เมือง
 ฤๅกาม ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพม่า พระเจ้าแผ่นดินพม่าในเวลานั้น
 ทรงพระนามว่า นรทาเมงซอ (พระเจ้าอนรรฆมหाराช) พระชินอรหันต์
 ผู้มีอายุเมื่อก่อนจะไปถึงมหานครเมืองหลวงพม่านั้น ไปอยู่ยังป่าแควหนึ่ง
 หนึ่ง ไปพบนายพรานผู้หนึ่ง นายพรานผู้นั้นคิดว่าพระองค์คง
 เป็นอริยประพฤติธรรมอันประเสริฐ จึงได้พามาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินของ
 ตน พระเจ้านรทาเมงซอ เมื่อได้เห็นพระชินอรหันต์นั้นเป็นผู้มีอายุ
 จึงมีรับสั่งให้เลกกอาศนะแลให้นั่งลง พระผู้มีอายุจึงได้นั่งลงทราช
 บัลลังก์ พระเจ้าแผ่นดินทรงถือว่าเปนชนมีตำแหน่งอันสูงยิ่ง จึง
 เสด็จไปเฝ้าที่ใกล้แล้ว จึงมีพระราชดำรัสถามพระอรหันต์องค์นั้นว่า
 เปนใครมาแต่ไหนแลมาด้วยกิจอันใด ได้ตรัสถามหลายปัญหา พระ
 ชินอรหันต์ผู้มีอายุได้ทูลตอบบรรดาพระราชปัญหาที่ทรงถาม แล้วจึงถวาย
 พระพรด้วยเรื่องมีพระรัตนไตรย พุทธ อิมม สังฆ ที่รามัญประเทศ
 คือสุวรรณภูมิ พระเจ้าแผ่นดินเมื่อได้ทรงทราบ ตามที่พระอรหันต์ผู้มี
 อายุได้ถวายพระพรแล้ว จึงแต่งทูตไปยังพระเจ้ามาณพะ ธรรมาณ
 ประเทศขอให้ส่งพระไตรปิฎกมาถวาย พระเจ้าแผ่นดินสุวรรณภูมิไม่
 ยอมให้ พระเจ้าแผ่นดินพม่าเมื่อทรงทราบความปฏิเสธดังนั้นแล้ว จึงได้

เสด็จยกพลโยธาหาญเป็นอันมาก ไปยังประเทศมอญต่อรบด้วยพระเจ้า
แผ่นดินรามัญ ครั้นได้ไชยชนะแล้ว จึงได้เชิญพระไตรปิฎกมายัง
ประเทศพม่า แต่นั้นมาพระพุทธศาสนา จึงได้ตั้งอยู่ในเมืองพม่า
จนปัจจุบัน

ว่าด้วยประเพณีสงฆ์ในประเทศพม่า

๒ ถ้ามองถึงประเพณีแลความประพฤติพระพุทธศาสนาในเมืองพม่า
สมควรที่จะแจ้งว่า พระพุทธศาสนาในเมืองพม่าคชนทกวัน ลักษณะ
การประพฤตินั้นดังนี้ ส่วนคฤหัสถ์ได้ประพฤติอิฏฐังคิกอุโบสถ คือ
ศีลแปดเดือนละครั้ง การรักษาศีล คฤหัสถ์ต้องไปยังพระสงฆ์
นำไทยทานของถวายไปบูชาด้วย แลขอให้พระสงฆ์ให้ศีลแลรัตนทั้ง
สาม พุทธ ธิมม สังฆ คฤหัสถ์ไม่พิจารณาเห็นว่าเขาทั้งหลายจะได้
ถือศีลโดยรัตนทั้งสามอันสมควร เว้นไว้แต่พระสงฆ์ได้บอกให้รับศีล
ว่าตามพระ จึงจะเป็นอันถือศีลได้ คฤหัสถ์ได้สวดมนต์วันละสามหน คือ
เช้าตรู่หนึ่ง บ่ายหนึ่ง แลค่ำอีกหนึ่งหน คฤหัสถ์นั้นมีธรรมเนียม
ไปทำบุญถวายของแก่พระแลไปวัดบ่อย ๆ นอกจากการเหล่านี้ ชาว
พม่าโดยมากในเมืองพม่า ผู้ที่มีฐานะเล็กน้อยจะกระทำแล้ว ก็ได้ไป
อยู่วัด จิตร์ตั้งมั่นเพอสมาธิ ฝ่ายพระสงฆ์นั้นประกอบด้วยกิจสองชนิด
คือคณิธระแลวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายคณิธระพยายามเรียนคึกษา
พระไตรปิฎก แลรักษาวินัยธรรมโดยมั่นคง พระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
นั้นพยายามหลบลาศมาธิแลถือนัยธรรมโดยมั่นคง

๓ ได้ถามถึงการเปลี่ยนแปลงในพระศาสนาในเมืองพม่าได้มี
เป็นต้นว่าพระสงฆ์ได้แบ่งนิกายต่างกันอย่างไร แลถือลัทธิผิดกัน
อย่างไร

สมเด็จพระพุทธเจ้าได้มีการเปลี่ยนแปลงในพระพุทธานุศาสนีมาหลาย
ครั้ง มีตำนานโดยสังเขปของนิกายต่าง ๆ แลความถือในระหว่าง
นิกายที่ผิดกันว่าประมาณ ๑๔๗ ปี ภายหลังรัชกาลของพระเจ้านรธา
เมงซอในกรุงพม่า แลประมาณ ๑๗๐๘ ปี ภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จ
เข้าสู่พระปรินิพพานแล้ว พระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า
ศิริสิงหปติปรกมพาหุ ในลังกาทวีป^๑ ในระหว่างเวลานั้นมีพระสงฆ์
๕ รูป นามว่า สุนทรคีรีวต ตมรินท อานันท แลราหุล ได้มายัง
เมืองพม่าจากลังกาทวีป^๒ เมื่อพระผู้เป็นเจ้าได้มาถึงเมืองพม่าแล้ว
มาอยู่ต่างหากจากพระสงฆ์ทั้งปวงผู้ที่ยังอยู่ในเมืองพม่ามาแต่เดิม เหตุ
ฉะนั้นประชาชนชาวเมืองได้เรียกพระสงฆ์เหล่านี้ว่าปรคมะ แล
เรียกพระสงฆ์เดิมพวกอื่นเรียกว่า ปุริมะ เป็นเริ่มต้นที่จะเกิดเป็นนิกาย
ต่างกัน ครั้นภายหลังมาพระเจ้าแผ่นดินพม่าทรงพระนามว่า นรปติ
เชฏฐะ ทรงพระราชศรัทธาถวายช้างแก่พระสงฆ์พวก ปรคมะ องค์
ละเชือก พระอานันทเถร เมื่อเพื่อนสงฆ์ด้วยกันขอให้ปล่อยช้างเสีย

๑ เรื่องตำนานที่กล่าวตรงนี้ก็มิพิศารอยู่ในจารึกกัลยาณี เล่าตามที่ได้

๒ ในจารึกกัลยาณีว่า พระ ๕ รูปนี้ไปบวชแปลงมาแต่ลังกาทวีป

หาพึ่งไม่ กลับส่งไปให้ญาติในลังกาทวิปว่าทำได้ทั้งนั้นตามมงคลสูตร
 ครั้นนั้นพวกเพื่อนสงฆ์อีก ๔ รูปเกิดรังเกียจ จึงให้พระอานนทเถรนั้น
 อยู่เสียต่างหากไม่ยอมร่วมสังฆกรรมด้วย จึงเกิดมีสองนิกายขึ้นใน
 ระหว่างพระสงฆ์ปรคมะนิกาย ภายหลังพระสงฆ์ในปรคมะนิกายองค์
 ที่ชื่อว่า ตมวรินท ได้ขอแก้อำมาตย์แลราชตระกูลในพระราชวังให้ทำ
 บุญแก้ศิษย์ของตน เพื่อนสงฆ์ด้วยกันเห็นผิดต่อธรรมวินัยก็ห้ามปราม
 แต่พระตมวรินทไม่เชื่อฟัง ด้วยเหตุนี้พระตมวรินทรูปนั้นจึงต้องแยกจาก
 คณะสงฆ์ไปตั้งพวกขึ้นต่างหาก จึงได้เกิดมีเป็น ๓ นิกายในระหว่าง
 พระสงฆ์ ปรคมะนิกาย รวมเป็น ๔ นิกายทั้งเดิม

ต่อมาถึงรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินพม่าทรงพระนาม มงฮองสย^๑
 นัยหนึ่งว่าอลองมินทายี ประมาณ ๕๗๔ ปี ภายหลังรัชกาลของพระเจ้า
 นรปติเชษฐ^๒ ญาประมาณ ๒๒๘๒ ปี ภายหลังพระพุทธเจ้าเข้าสู่ปริ
 นิพพาน พระสงฆ์ในประเทศพม่ามีเป็นสองนิกาย เรียกว่าโตนะ
 นิกาย ๑ แลโยนะ^๒ นิกาย ๑ ความที่ผิดกันในระหว่างสองนิกายนั้น
 คือแปลกกันในการครองไตรจีวร พระสงฆ์โตนะนิกายเข้าในลแวกบ้าน
 ใช้รัศปคตแลไม่ต้องตามสุปฏิจันนสิกขาบท พระสงฆ์โยนะนิกายไม่
 ประพฤติเช่นนั้น แต่พระสังฆราชในเวลานั้นเป็นพระสงฆ์ในพวกโตนะ
 นิกาย พระสงฆ์ทั้งหลายในโตนะนิกายก็มีอำนาจมาก แลจำนวน

๑ ชื่อที่เรียกในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า พระเจ้ามังลอง เป็นต้นราชวงศ์ที่สุด

๒ โยนะนิกาย น่าจะเป็นพวกไทยใหญ่

ห้องสมุดพุทธสมาคม
จังหวัดนครราชสีมา

๑๓

มากกว่าพระสงฆ์โยนิกาย ภายหลังมาเมื่อพระราชบุตรองค์เล็ก
ของพระเจ้ามอองอองสย ทรงพระนามว่าโยเทหาพระยา^๑ นัยหนึ่งเรียกว่า
มอองวีน ได้สืบราชสมบัติแทนพระราชบิดา ทรงเลื่อมใสในพระสงฆ์
โยนิกายรูปหนึ่ง ทรงตั้งเป็นสังฆราช แต่นั้นมาพระสงฆ์โยน
ิกายก็มีอำนาจมาก แลมีจำนวนมากกว่าพระสงฆ์ในโตนิกาย
ในเมืองพม่า ภายหลังมาบรรณิกายต่าง ๆ ที่กล่าวชื่อนั้นก็สาบ
สูญไป เกิดเป็นนิกายจุลคณัฐ^๒ แลมหาคณัฐ^๓ ขึ้นในบัดนี้^๔ ความที่
ผิดกันในระหว่างสองนิกายนี้ คือจุลคณัฐนิกายถือตามวินัยธรรมนั้น
คงนัก แลกล่าวว่ามหาคณัฐนิกายมิได้ถือตามวินัยโดยมั่นคง

เรื่องนิกายสงฆ์ในเมืองพม่า พระวีนทเถรอธิบายการที่ได้เป็น
ในชั้นหลัง เมื่อประเทศพม่ายังไม่ได้อยู่ในความปกครองของอังกฤษ
นั้น ภิกษุมียอยู่ ๔ นิกาย ในเมืองพม่าเหนือ ๒ นิกาย เรียกว่าสุตมา
นิกาย ๑ สุวรรณวิรัตตินิกาย ๑ ในพม่าตอนใต้มี ๒ นิกาย เรียกว่ามหา
คณิกาย ๑ จุลคณิกาย ๑ พระสงฆ์สุตมานิกาย มหาคณิกาย ทั้ง
๒ น เป็นภิกษุพม่าเป็นพื้น แลมีมาก สุวรรณวิรัตตินิกาย จุลคณิกาย
ทั้ง ๒ น ถือลทธิตามอย่างภิกษุสิงห์พเป็นक्रमน้อย ในสมัยเมื่อภิกษุ
ในประเทศพม่าต่างนิกายเช่นนี้ สาสนวงศ์ในครั้งนั้นก็ไม่บริสุทธิ แล

๑ ที่เรียกในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า ตะเคงปะดุงได้ครองประเทศพม่า
ตรงกับรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์

๒ ที่เรียกว่าจุลคณัฐกับมหาคณัฐในที่นี้ จะตรงกับจุลคณิแลมหาคณิที่กล่าวต่อ
ไปข้างหน้านั่นเอง

ประกอบด้วยอุบายทั่ว เพราะฐานที่ตั้งแห่งวิวาทด้วยเรื่องธรรมวินัยมีมาก
 แลการทักกล่าวติเตียนซึ่งกันและกัน ก่อเหตุให้เกิดวิวาทเนื่อง ๆ เมื่อ
 เจ้ามิ่งคอมิ่งไต่เป็นพระเจ้าแผ่นดินพม่า ทรงเห็นว่า ภิกษุสุวรรณวรรค
 นิกาย แลจุลคณิกายทั้ง ๒ นั้น มากไปด้วยความริศยา แลยกตน
 ตีเตียนผู้อื่นเป็นเบื้องหน้า จึงได้ทรงเกลี้ยกันภิกษุ ๒ นิกายนั้น มิให้
 ตั้งเป็นหมู่เป็นคณะอยู่ใดตั้งแต่นั้นมา ภิกษุ ๒ นิกายนั้นก็น้อยไป ๆ
 ที่เหลืออยู่ข้างก็มาตั้งอยู่ในโอวาทของสุตมานิกาย แลมหาคณิกาย
 ทั้งสิ้น เมื่อภิกษุ ๒ นิกายมีลัทธิแลความปฏิบัติเหมือนกันเช่นนั้น
 สาสนวงศ์ในพม่าก็เรียบร้อยบริสุทธิตลอดมา จนเห็นว่าไม่ควรจะแยก
 เป็น ๒ นิกาย ควรจะรวมเป็นนิกายเดียวกัน เพราะไม่แตกต่างกัน
 โดยลัทธิแลความปฏิบัติ จึงได้เรียกว่าสุตมานิกาย แต่อย่างเดิวยุ่เท่านั้น

ว่าด้วยความเปนอยู่ของสงฆมณฑล

๔ ได้ถามถึงวัดแลการบำรุงพระสงฆ์ ได้ความว่า บางวัดมีที่
 เสนาสนะสงฆ์บริบูรณ์ บางวัดมีเสนาสนะที่พระสงฆ์อยู่น้อย ที่ไม่มี
 เลยก็มี ในระหว่างเวลายังมีพระเจ้าแผ่นดินพม่านั้น พระเจ้าแผ่นดิน
 ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ทั้งปวงอยู่เป็นนิจ ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินพม่า
 ถูกเนรเทศเสียจากราชสมบัติแล้ว ได้เอาไครยแต่ทายกเป็นผู้อุปถัมภ์
 พระสงฆ์ทั้งหลายวัดนั้นทายกก็เป็นผู้ดูแลด้วย เคยวนอาหารบิณฑบาต
 ก็ชักสนลงมาก ไม่เหมือนเมื่อครั้งมีพระเจ้าแผ่นดิน พระสงฆ์ทาง

เมืองพม่าฝ่ายเหนือจึงพากันมาอยู่ทางเมืองพม่าตอนใต้ โดยมาก พระ
สงฆ์ที่ยังอยู่เมืองมณฑล ที่ป็นวัดเล็กมีพระสงฆ์น้อย ก็ถอนพระ
ให้มารวมอยู่เสียที่วัดใหญ่ ๆ วัดที่พระรวินทอยู่ที่เมืองมณฑล มีจำนวน
พระสงฆ์เกือบ ๑๐๐๐ รูป ต้องอยู่เบียดคยกัน ด้วยเหตุนี้พระรวินท
เถรแลพระโสณภิกษุ จึงได้ยกมาอยู่เสียที่เมืองร่างกุ้ง ด้วยทายก
ในประเทศพม่าตอนใต้ยังมีความเลื่อมใสแข็งแรงอยู่ อาหารบิณฑบาต
ก็ค่อยบริบูรณ์

ว่าด้วยราชอาณาจักรพระเจ้าแผ่นดิน ที่เกี่ยวแก่สงฆมณฑล

๕ ได้ถามว่า เมื่อเวลาเมืองพม่ามีพระเจ้าแผ่นดิน มิงคองมิง
ฤาที่ขอก็คือ อาณาพพระเจ้าแผ่นดินมีแก่ศาสนาเพียงใด ได้ความว่า
พระเจ้าแผ่นดินนอกจากตั้งสังฆราชแล้ว ไม่มีกรรมสิทธิ์แลอำนาจ
เหนือพระสงฆ์ ฤาที่จะเกี่ยวแก่การในศาสนา แต่พระเจ้าแผ่นดิน
อาจจะทรงหารือกับสังฆราช แล้วกระทำการที่ว่าต่อไปนี้ได้ คือสัก
พระผู้กระทำผิดต่อพระธรรมวินัย แลเนรเทศเสียจากพระราชอาณาเขต
ถอดถอนพระภิกษุที่มีสมณะศักดิ์ได้ตามความผิดแลความชอบ

๖ ได้ถามถึงการตั้งสมณะศักดิ์ มีลำดับชั้นที่พระเจ้าแผ่นดิน
ทรงตั้งฤาไม่ ได้ความว่ามีการตั้งสมณะศักดิ์ โดยรับอภัยบัตรเป็น

แผ่นเหล็กมีคำจารึกนามแลสมณะศักดิ์ในนั้น แลมีดวงตราตำแหน่ง
ทำด้วยเหล็กจารึกชื่อแลตำแหน่งลงในตรานั้นตามลำดับชั้น สำหรับ
ประทับบนใบลานก็ได้ สมณะศักดิ์มีลำดับชั้นดังนี้

๑	สาสน์นัย	ตรงกับพระสังฆราช
๒	สยาตอใหญ่	เป็นผู้ช่วยที่หนึ่ง
๓	สยาตอน้อย	เป็นผู้ช่วยที่สอง
๔	กายชก	เสมอเจ้าคณะนิกาย
๕	กายโง่	ผู้ดูแลห่มวัด
๖	กายคอก	ผู้ช่วยดูแลห่มวัด

๗ ได้ถามถึงพระสงฆ์สมณศักดิ์ ในเวลานี้ใครเป็นผู้ตั้ง ได้
ความว่าในเวลาที่ไม่มียังฆราชนี้ที่รัฐบาลอังกฤษยอมรับรอง แต่พระสงฆ์
สมณศักดิ์ยังมีเหลืออยู่บ้าง คือกายโง่ กายคอก ผู้ที่ใครรับสมณศักดิ์
ในเวลามีพระเจ้าแผ่นดินพม่าขึ้น เมื่อรัฐบาลอังกฤษไม่ตั้งสังฆราช
แล้ว พวกที่ถือพุทธศาสนาก็ปรึกษากันเลือกพระสงฆ์ที่มีความรู้แล
มีพรรษามาก สมนัดขึ้นเป็นสังฆราชควบคุมคณะสงฆ์ แต่ไม่มี
อำนาจเหมือนแต่ก่อน

๘ ได้ถามว่าสาสน์นัยนั้น คืออะไร ใครเป็นผู้ตั้ง มีจำนวนเท่าไร
อำนาจมีแก่พระสงฆ์แล้วทุกชั้นประการใด ถ้านั้นครสาสน์นัยเป็นคำ
ยาพิ้อย่างไร ได้ความว่าสาสน์นัย คือสังฆราชนั้น พระเจ้าแผ่นดิน
ทรงตั้ง มีแต่คราวละองค์เดียวเท่านั้น มีอำนาจเหนือสงฆ์แล้วทุกทั้งปวง

ทั้งพระเจ้าแผ่นดิน มีอำนาจเหนือพสกนิกรทั่วไปฉะนั้น ถ้านั้นครั้น
คำบาปไซ้ชื้อแล้ว ต่อตำแหน่งว่าธรรมเสนาบดีราชธานีราชครู จารึก
ลงในอัยยัตร์แลตราเหล็กด้วย

๘ ได้ถามว่ากายโง่ กายคอกนั้นอย่างไร มีจำนวนเท่าไร
ทำการสิ่งไร ได้ความว่ากายโง่นั้นเป็นผู้ดูแลหมู่วัด แลกายคอก
นั้นเป็นผู้ช่วยกายโง่ มีจำนวนมาก แลเป็นผู้ดูแลการวัดแลพระที่
ชื้ออยู่ในหมวดหมู่ของตน แต่จะทำการสิ่งไรไม่ได้ นอกจากคำสั่ง
กายชกแลสาสนนัย

๑๐ ถามว่าที่แผ่นดินของวัดทั้งหลายจัดการอย่างไร เว้นจาก
ภาษีอากรฤาไม่ ได้ความว่าประกาศที่เรียกว่าวรกรรมที่คืนซึ่งใช้ทำวัด
นั้น ยกจากภาษีอากรทุกชนิด

ว่าด้วยการบวชเรียนในประเทศพม่า

๑๑ ได้ถามว่าจำนวนวัดแลพระสงฆ์ในเมืองพม่า มีประมาณ
สักเท่าไร การประชุมได้มีอย่างไร ใครเป็นประธาน ได้ความว่า
พระสงฆ์สามเณรทั้งเมืองพม่าเหนือแลใต้ประมาณสามลัคค์ คือสาม
แสน แลวัดประมาณสักเจ็ดหมื่น^๑ การประชุมอุปสมบทกรรมนั้นตั้ง
ผู้หนึ่งผู้ใดปราณนาจะบวชตนเองแล้ว ก็ไปยังที่ที่มีพระสงฆ์ไม่น้อย
กว่าห้ารูปขึ้นไป มีไตรบาตรพร้อมด้วยบริกขาร เมื่อไปถึงในที่ลามาแล้ว

๑ จำนวนพระสงฆ์แลวัดดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นแต่คาดคะเน ผู้บอกเห็นจะไม่
รู้จำนวนที่เดียว

พระสงฆ์ถามปัญหาตามข้อกำหนดในปัพพชาชนันท์ ถ้าผู้ที่จะบวชนั้น
 พ้นจากอันตรายภิกขกรรมที่กำหนดไว้ในปัพพชาชนันท์แล้ว ก็ถือว่าเป็นผู้
 สมควรที่จะอุปสมบทได้ โดยสวดกรรมวาจาด้วยพระภิกษุรูปหนึ่ง ฤา
 มากกว่า แล้วบวชตามทอติบายก็คล้ายอย่างมหานิกายบวชนั่นเอง
 ไม่จำต้องกล่าวให้พิศดาร แต่อุปสมบทเป็นภิกษุมีน้อย เพราะ
 ประเพณีพม่าบวชแล้วไม่มีใครจะสึก ถ้าสึกมักถูกตีเคียนชาวบ้านไม่
 นับถือ จึงบวชเป็นแต่สามเณรโดยมาก แต่เคียนแม่ที่บวชเป็น
 สามเณรก็น้อยลง ไม่มากเหมือนแต่ก่อน เพราะเด็กหันเข้าโรงเรียน
 ภาษาอังกฤษโดยมาก ด้วยเห็นว่าเรียนภาษาบาฬีไม่ได้ผลประโยชน์
 เหมือนแต่ก่อน คนที่เล่าเรียนภาษาบาฬีอยู่เคียนก็เป็นทริกพระศาสนา
 เท่านั้น ถึงดังนั้นชาวพม่าก็ยังน้อยอยู่ในพระพุทธศาสนา ที่จะเข้ารีต
 ศาสนาอื่นนั้นไม่มีใครมี มีแต่พวกเงี้ยวพวกกะเหรี่ยงที่ไม่ใคร่จะรู้คำสั่งสอน
 ในพระพุทธศาสนา การสังฆกรรมผูกพัทธสีมาโบสถกรรมเป็นต้น
 ก็ละมายคล้ายกันกับแบบคณะมหานิกายที่กระทำอยู่ทุกวันนี้ แต่ในเรื่อง
 สังฆกรรมดูชำนาญมากกว่าสิ่งอื่น บรรดาพระที่เขามาคราวนี้สอบถาม
 วิธิตอติบายได้ทุกรูป แต่การปฏิบัติเป็นปานกลางไม่สู้จะเคร่งนัก

ได้ถามว่าพระสงฆ์ในเมืองพม่า เป็นผู้รู้ธรรมวินัยตลอดทั่วไประ
 ฤาเป็นแต่บางหมู่บางพวก สมณะทอติบายว่า ถ้าพระสงฆ์อยู่ภายใน
 เมืองฤาที่ไกลเคียนเมือง ก็เป็นผู้ศึกษาพระธรรมวินัยมาก ถ้า
 เป็นพระอยู่ในประเทศบ้านนอกแล้ว จะหาผู้ที่รู้ธรรมวินัยไม่ใคร่จะมี

อนึ่งเรื่องสีมานั้น เมื่อครั้งมีพระเจ้าแผ่นดิน ๗ พระราชทาน
 วิสุงคาม พระสงฆ์อนเณรเป็นพัทธสีมา ครั้นเมืองพม่าเป็นของ
 อังกฤษแล้ว การผูกพัทธสีมารัฐบาลอังกฤษก็ให้อนุญาตวิสุงคาม
 แต่พระสงฆ์บางพวกจึงเถียงว่า การให้วิสุงคามสีมานั้นต้องควรพระ
 เจ้าแผ่นดินอังกฤษพระราชทานจึงจะชอบ เพราะเป็นเจ้าของแผ่นดินพม่า
 ที่รัฐบาลอังกฤษในอินเดีย ถ้าเลยเขตแดนคเณอเมืองพม่าจะให้
 อนุญาตนั้นไม่ควร เป็นการถ่มเถียงเรื้อรังมาช้านาน ภายหลังก็ตกลง
 ยอมรับว่ารัฐบาลให้ได้ แลเคยวนได้มีไว้ในกฎหมายที่ดินสำหรับ
 ที่สีมาที่รัฐบาลอังกฤษจะให้แยกเว้นจากภาษีอากรด้วย แลว่าวิสุงคาม
 สีมานั้นถือเป็นสำคัญนัก เมื่อครั้งยังมีพระเจ้าแผ่นดินอยู่เป็นลัทธิขาด
 แก่สงฆ์ทีเดียว ที่สุดผู้กระทำการเข้ามาในวิสุงคามแล้วจะจับกุมก็ไม่ได้
 แลว่าได้เคยมีตัวอย่างมากด้วย การที่พระสงฆ์เถียงเรื่องวิสุงคาม
 ที่ว่าต้องให้พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษพระราชทานนั้น เป็นด้วยไม่รู้ลักษณะ
 การปกครองของอังกฤษ เพราะไวสรอยเป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดินแล
 มีที่ปรึกษา อาจทำการในหน้าที่เจ้าแผ่นดินได้หมด

การประชุมสงฆ์สมาคมนั้นในเวลานั้นไม่มี แต่เมื่อเวลาที่มีพระเจ้า
 แผ่นดินเป็นศาสนูปถัมภ์อยู่นั้น การประชุมใหญ่ที่สุดในสุตมาสภามีบ่อย ๆ
 พระสงฆ์ที่เป็นใหญ่ในสุตมาสภาก็เป็นประธาน แลพระเจ้าแผ่นดินทรง
 อุปถัมภ์ในการนั้น

ว่าด้วยชำระอธิกรณ์

๓๒ ได้ถามว่าพระสงฆ์ทำผิดในปาราชิก ถ้าโทษอื่น ๆ ได้รับโทษในทางอาญาจักรประการใด แลชำระที่ศาลวินัยคดีอาญาไม่

ได้ความว่าภิกษุที่เป็นปาราชิกต้องรับโทษต่างกัน ถ้าเป็นโทษในเมณูปาราชิก ถ้าอุตรินุสสธัมมปาราชิก พระสงฆ์ผู้เป็นใหญ่ได้ทำโทษผู้ที่ทำผิด คือไล่เสียจากหมู่จากคณะ แต่ห้ามมิโทษแผ่นดินไม่ ถ้าเป็นโทษในอทินนาทานปาราชิก แลมนุสสวิคคหปาราชิกต้องส่งไปยังศาลวินัยคดี ให้พิจารณาตัดสินลงโทษตามเหตุการณ์ที่ศาลเห็นสมควรจะลงโทษ เพราะมีอาญาหลวงด้วย ๑

ว่าด้วยการบำรุงของรัฐบาล

๓๓ ได้ถามถึงพนักงานสำหรับเกี่ยวแก่พุทธศาสนิกบริษัท แลรัฐบาลอังกฤษในเวลานี้ มีเจ้าหน้าที่อาญาไม่ แลรัฐบาลอังกฤษได้เกี่ยวข้อแก่ศาสนาแลบำรุงพระสงฆ์ประการใดบ้าง

ได้ความว่าไม่มีพนักงานในระหว่างรัฐบาลอังกฤษ กับพุทธศาสนิกบริษัทในเวลานี้ แลการที่รัฐบาลอังกฤษจะเกี่ยวข้อ ถ้าบำรุงพระสงฆ์ก็ไม่

๑ ความที่กล่าวด้วยเรื่องตัดสินโทษปาราชิก สงสัยว่าจะว่าตามแบบแผนเมื่อเมืองเป็นของอังกฤษแล้ว

๑๘

๑๔ ได้ถามถึงการเล่าเรียนศึกษาในเมืองพม่า ครังมีพระเจ้าแผ่นดินแลเคยวนจัดการฝึกกันอย่างไร

ได้ความว่า ครังมีพระเจ้าแผ่นดิน การเล่าเรียนศึกษาในเมืองพม่า ก็เรียนภาษาพม่าแลภาษาบาฬีตามวัด ชาวบ้านมีบุตรเอาไปฝากวัดเป็นลูกศิษย์พระคล้ายในกรุงเทพ ฯ แต่เมื่ออังกฤษได้ปกครองเมืองพม่าตอนใต้ได้ตั้งกรมศึกษาจัดการเล่าเรียน มีโรงเรียนเป็นของรัฐบาลทั้งข้าง ของนคราภิบาลทั้งข้าง โรงเรียนไปรเวตรัฐบาลบำรุงให้เงินบ้างให้ของบ้าง ให้รางวัลแก่หัวนากับนักเรียน ที่สอบไล่ได้ตามหลักสูตรบ้าง ที่เป็นโรงเรียนไปรเวตรัฐบาลไม่ได้อุดหนุนก็มีโรงเรียนตามวัดก็มี โรงเรียนใดที่รัฐบาลอุดหนุน รัฐบาลตรวจการเล่าเรียนทุกแห่ง แลแบ่งเขตจัดการเล่าเรียนเป็นมณฑล มี ๓ มณฑล มีสารวัดแลรองสารวัดสำหรับการตรวจสอบไล่ แลมีวิทยาลัยที่เมืองวางกุน สอนวิชาชั้นสูงสำหรับเข้าสอบไล่ในมหาวิทยาลัยเมืองกาลกัตตา เพื่อจะได้ขึ้นที่ แลมีโรงเรียนพวกมิสเซนนาวิทั้งอังกฤษแลอเมริกัน แลคาโธลิกฝรั่งเศส แลโรงเรียนนางชีกมี ถ้าจะต้องการทราบละเอียดรับว่าจะส่งแบบแผนแลข้อบังคับการศึกษาเล่าเรียนในเมืองพม่า ที่รัฐบาลอังกฤษได้จัดการมาให้ทราบโดยละเอียด แลที่เมืองนั้นคเลพม่าตอนเหนือเคยวน การศึกษาก็จัดรวมเนียบคล้ายกับเมืองวางกุนในพม่าตอนใต้ นอกจากกรมศึกษาธิการที่ได้จัดการเล่าเรียนของรัฐบาล ยังมีที่ประชุมรับจัดการเล่าเรียน แลสอบไล่ความรู้ตามหัวเมืองด้วย มีศเตอไปปคนอังกฤษเป็นพนักงานใหญ่ในการศึกษา

ว่าด้วยการสอบไล่พระปริยัติธรรม

๑๕ ได้ถามถึงการสอบไล่พระปริยัติธรรมมีอย่างไร ถ้ามีได้สอบไล่ในบาฬีคัมภีร์โดยง่าย และมีชั้นของการสอบไล่อย่างไร ใครเป็นผู้สอบไล่

ได้ความว่าเมื่อยังมีพระเจ้าแผ่นดินครองเมืองพม่านั้น พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระราชอุระให้จัดการสอบไล่พระปริยัติธรรม ในเดือนเจ็ดขึ้น ๑๕ ค่ำจนถึงเดือนแปดขึ้น ๑๕ ค่ำเป็นเสร็จ สอบไล่ทุกปี ในการสอบไล่นั้น มีรับสั่งให้อาราธนาพระมหาเถรานุเถรเป็นผู้สอบไล่ในที่ประชุมสังฆสมาคม นักเรียนที่เข้าสอบไล่นั้น มีแต่เด็กแลสามเณรเท่านั้น ภิกษุไม่มีวิธี สอบไล่นั้นจัดเป็นสามชั้น คือดังนี้—

สามเณร เด็ก	}	๑๑ อายุ ๑๒ ๑๓	}	ปี สอบไล่ด้วย	{	มลกัจจายน คือสูตร อภิธัมมัตถสังคหปาฬี มาติกาปาฐ ธาตุกถา
----------------	---	---------------------	---	---------------	---	--

นักเรียนต้องว่าบาฬีด้วยปากแต่แบ่งเป็นส่วน ๆ กัน ถ้า สามเณร
เด็ก

๑๔ อายุ ๑๕ ๑๖	}	ปี สอบไล่ด้วย	{	มลกัจจายน อภิธัมมัตถสังคห มาติกาปาฐ ธาตุกถา ขุณยนิคมก
---------------------	---	---------------	---	---

แผ่นดินปรุทานไตรแลบริกขารให้อุปสมบทเป็นสามเณรหลวง แต่ใน
ปัจจุบันการสอบไล่มีข้อบังคับของกรมศึกษาธิการในรัฐบาลอังกฤษ ผู้
เข้าสอบไล่เข้าได้ทั้งพระสงฆ์สามเณรแลคฤหัสถ์ให้รางวัลดังต่อไปนี้

รางวัลที่ ๑	๑๕๐	รูเปีย
๒	๑๐๐	๒
๓	๗๕	๓
๔	๕๐	๔

แลให้ประกาศนียบัตรด้วย แต่การที่รัฐบาลอังกฤษจัดการสอบ
ไล่ขึ้นได้ ๒ ปีเท่านั้น การสอบไล่ยังไม่เรียบร้อยดีเท่าเหมือนแต่ก่อน

ว่าด้วยการพระราชพิธีเกี่ยวแก่สงฆ์ในประเทศพม่า

๑๖ ได้ถามว่าเมื่อพระพุทธศาสนาอยู่ในความอุปถัมภ์ของพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศให้แก่พระสงฆ์ประการใดบ้าง
แลมีการพิธีตามพระพุทธศาสนาประจำเดือนในพระราชวังตั้งแต่เดือนจิตร
มาศ ถึงเดือนผดุงมาศนั้นประการใดบ้าง

ได้ความว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์ โดยพระราชทาน
เข้าสารกบฏโงเป คือปลาเค็มปลาแห้งปลาอย่างแลน้ำมันทุกเดือน พระ
สงฆ์บางองค์ทรงสมณศักดิ์ ก็ได้เพิ่มเติมจากของพระราชทานที่กล่าว
มาแล้ว เป็นเงิน ๓๐ รูเปียบ้าง ๒๕ รูเปียบ้าง ๒๐ รูเปียบ้าง โดย
ลำดับตามสมควรจะได้

พิธีประจำเดือนในทางพระพุทธศาสนานั้น ในเดือนจิตรมาศ
 พระเจ้าแผ่นดินได้เคยโปรดให้นิมนต์บรรดาพระสงฆ์ที่มีฐานันดรเข้าไปใน
 พระราชวัง พระราชทานเข้าแลปลาเค็ม ฯลฯ แก่พระสงฆ์ ใน
 เดือนวิสาขมาศ พระเจ้าแผ่นดินไม่ได้ทรงทำพิธีวิสาขบูชา แต่หม่อม
 ราชกุมารีได้กระทำพิธีวิสาขบูชาทุกปี มีจุลโคมไฟแลฟุ้งธรรมเทศนาเป็น
 ต้น ในเดือนเชษฐมาศนั้น มีการสอยไล่พระปริยัติธรรมเป็นการ
 หลวงถึงกล่าวมาแล้ว ในเดือนอาสาฬหมาสปุริมพรรษานั้น พระเจ้า
 แผ่นดินทรงบำเพ็ญพระกุศล ถวายดอกไม้ธูปเทียนแก่พระสงฆ์ซึ่งอยู่
 จำพรรษาในพระอารามหลวงทั่วไป เดือนสавนมาศไม่มีการบำเพ็ญ
 พระราชกุศล ในเดือนโปฏฐูปมาศมีการกวนมธุปายาสในพระราชวัง
 แต่ไม่มีพระเจ้าเข้าไป เป็นแต่เมื่อกวนแล้วนำไปถวายพระทั่วไป แลหม่อม
 ราชกุมารีทำบุญเช่นนี้ ทั้งตักบาตรด้วยในเดือนอัสสุชมาศเวลาออกพรรษา
 พระเจ้าแผ่นดินได้บำเพ็ญพระราชกุศลนิมนต์พระสงฆ์สมณศักดิ์ แล
 ภิกษุอรหันต์บิณฑบาตด้วยพันธุ์เข้าไปรับอาหารบิณฑบาตที่ในพระราชวัง ทรง
 บาตรแลทรงประเคนเลี้ยงพระด้วย ครั้นพระสงฆ์กระทำกตกิจเสร็จแล้ว
 ถวายอนุโมทนาสวครัตนสูตร เมตตสูตรเท่านั้น
 ได้ถามว่าพระสงฆ์อนุโมทนาแล้ว ถวายอติเรกด้วยฤาไม่ ว่าไม่มี
 แต่มีวิธีเมื่อสวคอนุโมทนาจะจบออกพระนามมหाराชา ถึงอนุโมทนา
 ท่อน เช่นที่วังพระราชวัง ถวายอำนาจมาตย์ก็ออกนามเหมือนกัน
 เพราะให้เฉพาะตัว ถ้าไม่เช่นนั้น ก็ไม่เป็นการอนุโมทนาเฉพาะ ใน

เดือนกัตติกมาศ มีกฐินหลวง แต่พระเจ้าแผ่นดินไม่ได้เสด็จไปทอด
พระกฐินตามวัดเลย เป็นแต่มีพระราชดำรัสให้อำมาตย์นำไตรจีวรแล
เครื่องบริวารครบตามจำนวนพระอารามหลวง ไปยังศาลาที่ประชุมสุตมา
สภา แล้วอำมาตย์ผู้รับสั่งก็มีหมายไปยังเจ้าอาวาสซึ่งอยู่ในพระอาราม
หลวงทุก ๆ พระอาราม ให้มารับไตรจีวรแลเครื่องบริวารไป พระ
เถรสมณคฤกข์ เจ้าอาวาสก็ให้สามเณรแลศิษย์ไปขนไตรจีวรแลเครื่อง
บริวารสำหรับวัดของตนไปยังอารามแล้ว อำมาตย์จึงสั่งให้ราชบุรุษ
ตามไป ถวายกฐินเป็นภาษาข่าฬว่า อิมม กฐินทุสฺสํ สงฺฆสฺส เทม
ในท่ามกลางสงฆ์อารามละคน ๆ ทุก ๆ พระอารามตามจำนวนวัดหลวง
แต่ราษฎรกระทำไม่เหมือนของหลวง คือต้องนำไตรจีวรแลเครื่องบริวาร
ไปทอดกฐินตามอารามคล้ายอย่างที่ทำในกรุงสยามทุกวันนี้ ในเดือน
มิกสิรมาศ แลเดือนปุษยมาศ เดือนมาฆมาศ ๘ เดือน
ถามไม่ได้ความว่า ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอย่างใดบ้าง ได้ความ
แต่ว่าทรงบำเพ็ญเป็นครั้งเป็นคราว แลในฤดูหนาวนั้น ราษฎรมีการ
ประชุมก่อพระเจดีย์ทราย แต่ก็ไม่ได้ก่อทั่ว มักเลือกที่ตามเห็นสมควร
แล้วนัดกันประชุมก่อ แต่พระเจ้าแผ่นดินไม่ได้เกี่ยวข้องกับ

๓๗ ได้ถามถึงการปลงศพนั้น ทำการมีวิธีอย่างไรบ้าง พระสงฆ์
เกี่ยวข้องกับฤๅไม่

ได้ความว่า ถ้าสังฆราชถึงมรณภาพลง พระเจ้าแผ่นดินโปรด
ให้ปลุกเมรุทำฌาปนกิจ มีเทศนาแลยังสุกุลถวายเครื่องไทยธรรมแก่

ภิกษุสงฆ์ แลพระสงฆ์คฤหัสถ์ราษฎรเป็นอันมากก็ไปมาประชุมกันทำบุญ
ในการปลงศพสังฆราชเป็นการใหญ่ แต่พระสงฆ์อันมรณภาพเมื่อทำ
การฌาปนกิจมิคอกไม้เพลิง พระสงฆ์คฤหัสถ์ชาวบ้านประชุมกันปลงศพ
มีการจุลกฐนถึงพระพม่าทำกันอยู่ในกรุงนี้

แต่ส่วนพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตนั้น ไม่มีการถวายเพลิง พระราช
วงศ์แลอำมาตย์ก็พระศพลงในหีบ แล้วก่อปราสาทด้วยอิฐปูนเชิฐ
พระศพบรรจุไว้ในนั้น ถ้าเป็นพระอรรคมเหษีที่ ๑ ที่ ๒ พระเจ้าแผ่นดิน
ก็โปรดให้ทำปราสาท แล้วฝังอย่างเดียวกัน แต่ชั้นพระราชบุตร
แลพระราชธิดาสืบพระชนมาอยู่ลงไม่ได้ฝัง พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้ทำ
เมรุพระราชทานเพลิงตลอดลงมาถึงอำมาตย์ก็เผาทั้งนั้น แต่คหราษฎร
นั้นเผาโดยมาก แต่ที่ฝังก็มี

การไต่ถามไต่ความเพียงนี้ เพราะเวลาที่ถามมีน้อย ได้แต่
เวลากลางคืน ด้วยเวลากลางวันมีกิจ และมีผู้มาเยี่ยมเยียนเสีย

—•—•—•—
หมดฉบับเพียงนี้

